

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ
мр Иване Пењишевић

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовано комисију

Дана 12. маја 2016. године на XII седници, Наставно-научно веће Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду, именовало је комисију за оцену и одбрану докторске дисертације под насловом „*Географски аспекти регионалног развоја Западног Поморавља*“, кандидаткиње *мр Иване Пењишевић*.

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

- 1) Др Јован Плавша, редовни професор, Регионална географија, 17. 03. 2005. године, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, председник
- 2) Др Тамара Лукић, ванредни професор, Регионална географија, 01. 12. 2013. године, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, ментор
- 3) Др Милка Бубало-Живковић, ванредни професор, Регионална географија, 21. 11. 2011, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, члан
- 4) Др Бојан Ђерчан, доцент, Регионална географија, 15. 07. 2015. године, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, члан
- 5) Др Мила Павловић, редовни професор, Регионална географија, 05. 07. 2000. године, Географски факултет Универзитета у Београду, члан

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТКИЊИ

1. **Име, име једног родитеља, презиме:** Ивана (Томислав) Пењишевић
2. **Датум рођења, општина, држава:** 19. 06. 1981. године, Нови Пазар, Република Србија
3. **Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив:** -
4. **Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија:** -
5. **Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране:**
Географски факултет Универзитета у Београду, „Фактори и правци регионалног развоја Рашког краја“, Регионална географија, 25. 03. 2010. године
6. **Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:** Географија

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

„Географски аспекти регионалног развоја Западног Поморавља“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација *„Географски аспекти регионалног развоја Западног Поморавља“* написана је на 449 страна на српском језику, ћириличним писмом, Дисертација садржи седам уводних страна (насловна страна, предговор, карта истраживаног подручја и садржај), 362 стране основног текста, 19 страна списка литературе и извора података, 52 стране прилога, једну страну биографије аутора и осам страна библиотечке документације са изводима и основним подацима о дисертацији на српском и енглеском језику. Докторска дисертација обухвата осам поглавља са бројним поднасловима хијерархијски нижег ранга.

1. УВОД (стр. 8-9)
2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ РАДА (стр. 10-19) садржи предмет, циљ и задатак истраживања, радне хипотезе, методологију истраживања и осврт на ранија географска проучавања Западног Поморавља.
3. ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА ТЕРИТОРИЈЕ (стр. 20-31) садржи све компоненте географског положаја (физичкогеографски, регионалногеографски, математичко-географски и саобраћајно-географски), затим границе, облик и величину проучаване регије.
4. ОСНОВНА ПРИРОДНА ОБЕЛЕЖЈА И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ (стр. 32-202) су приказана кроз шест повезаних целина и бројним поднасловима нижег ранга, у којима су анализирани утицаји геолошке грађе, рељефних облика, климатских и хидрографска одлика, земљишног покривача и биљног и животињског света на регионални развој Западног Поморавља.
5. ДРУШТВЕНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ КАО ФАКТОР РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА ЗАПАДНОГ ПОМОРАВЉА (стр 203-359) садржи три потпоглавља са бројним насловима хијерархијски нижег ранга, у којима су приказане демографске карактеристике у периоду од 1948. до 2011. године, гранска структура индустрије и савремене географске промене у мрежи насеља Западног Поморавља.
6. СВОТ (SWOT) АНАЛИЗА (стр. 360-364) даје детаљан табеларни приказ анализираних природних и друштвених потенцијали који би могли бити основа будућег развоја регије.
7. ЗАКЉУЧАК (стр. 365-370) садржи сумирана најзначајнија сазнања до којих је кандидаткиња дошла током истраживања, руковођена постављеним циљевима, задацима и полазним хипотезама.
8. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА (стр. 371-388) обухвата 256 референци, од чега су 192 библиографске јединице научне и стручне литературе и 164 извора података (од чега су 103 интернет сајта).

Основни текст је употпуњен са 58 табела, 23 графикона, 22 карте, 30 слика и 11 прилога. Текст дисертације заједно са илустрацијама, чини јединствену целину. Теренске фотографије, које су дело самог аутора, у значајној мери доприносе визуелној презентацији рада.

На основу свега изложеног, комисија је позитивно оценила све делове докторске дисертације.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Кроз поглавље **Увод** указује на значај, актуелност, важност и комплексност проучаване проблематике. У овом поглављу Западно Поморавље је дефинисано као географски индивидуалисана целина, приказана кроз узајамно дејство природних и друштвено-економских аспеката регионалног развоја. С обзиром да се простире на територији девет општина и захвата површину од 2.386,2 km², Западно Поморавље је препознато као регија значајних развојних потенцијала. Посебан акценат у уводу је стављен на „трансфер“ руралног у урбано становништво, што је довело до интензивних демографских, физиономских и функционалних промена у насељима проучаване регије. У овом поглављу су дефинисани појмови индустријализација, деаграризација, урбанизација и концентрација, који ће се кроз рад детаљно проучавати.

Комисија је позитивно оценила уводни део рада.

У поглављу **Теоријско-методолошке основе рада** анализирани су: предмет истраживања, научни проблеми, просторни и временски оквир истраживања, задаци и циљеви истраживања, полазне хипотезе и резултате ранијих географских проучавања Западног Поморавља. Предмет проучавања дисертације је Западно Поморавље у ужем смислу, тј. регија која обухвата долину реке Западне Мораве, од Пожешке котлине на западу па до Сталаћа на истоку. Ова географска целина је издвојена преваходно на основу морфолошких и хидрографских критеријума географске регионализације, али и на основу сазнања током опсежних истраживања на терену. Научни проблеми истраживања односе се на комплексно дефинисање узрочности између природних потенцијала са једне стране и демографског, привредног и насеобинског развоја регије, са друге стране. Као просторни оквир истраживања, издвојена је територија површине 2.386,2 km², са 230 насеља и 429.439 становника 2011. године. Имајући у виду да су интензивне промене у просторно-функционалној структури Западног Поморавља почеле средином XX века, период 1945-2015. године представља основни временски оквир истраживања. У највећем броју анализа коришћени су статистички подаци до 2011. године, када је у Србији одржан последњи званични Попис становништва и домаћинства, односно 2012. године када је био Попис пољопривреде. Основни задатак истраживања је био да се уз помоћ метода, принципа и критеријума регионализације, просторно издвоји и ограничи Западно Поморавље у ужем смислу. То је од посебног значаја, ако се има у виду да регија није до сада проучавана као индивидуалисана географска целина, посебно не са регионално географског становишта. Циљ истраживања је утврђивање, сагледавање и научно објашњавање географских фактора, како би се могло указати на потенцијале и ограничења регије, ради планирања њеног будућег развоја. Ради остваривања постављеног циља и задатка у научном раду, пошло се од формулисања радних хипотеза. Главна почетна хипотеза истраживања заснована је на претпоставци да је од средине XX века Западно Поморавље захваћено интензивним демографским и социоекономским променама, које су довеле до трансформације њене просторно-функционалне структуре. Присутне су значајне регионалне разлике у нивоу функционалног развоја градских и приградских насеља на једној страни и сеоских насеља са обода котлина на другој страни. У поглављу Теоријско-методолошке основе рада, кандидаткиња је дала исцрпан приказ примењених научних метода, као и детаљну анализу резултата ранијих географских проучавања Западног Поморавља. С обзиром на комплексност проблематике, кандидаткиња је у изради дисертације користила више научних метода. У оквиру опште методолошке апаратуре, као опште научне методе коришћени су дијалектички и статистичко-математички метод, а као посебне научне методе: картографски, графички, историјски, компаративни метод, анализа и синтеза, дескриптивни и метод генерализације, као и методе теренских истраживања. Коришћене су технике анкете и интервјуа, неформалног разговора са мештанима,

представницима локалних власти, власницима приватних предузећа и стручних служби. Поред наведених, коришћен је и извештај број квантитативних научних метода, заснованих на примени ГИС програмских пакета.

Комисија је позитивно оценила теоријско-методолошки део дисертације.

У поглављу **Географски положај, границе и величина територије** кандидаткиња је веома детаљно анализирила све компоненте географског положаја Западног Поморавља (физичко-географски, математичко-географски, регионално-географски и саобраћајно-географски). Посебан акценат је стављен на повољност саобраћајно-географског положаја и његов утицај на савремене демографске и економске процесе у Западном Поморављу. Велика пажња у раду посвећена је утврђивању данашње границе проучаване регије коју је кандидаткиња одредила на терену, на основу морфографских одлика, просторно-функционалних односа и теренских истраживања. Истакнуто је да се издвојена граница Западног Поморавља не поклапа у потпуности ни са морфографском (не припадају му у потпуности Пожешка, Краљевачка и Крушевачка котлина), ни са административним границама (од девет општина, само су Трстеник и Чачак целе у проучаваној регији). Она је издвојена на основу логике реалне географске структуре простора утврђене на терену, а из практичних разлога ради лакше обраде статистичких података, скоро да се поклапа са границама катастарских општина. ГИС методом је израчунато да Западно Поморавље у данашњим границама захвата површину од 2.386,2 km², што је за 392,7 km² мање од његове морфографске границе. Регија се пружа са обе долинске стране реке Западне Мораве, има облик неправилног правоугаоника оријентације северозапад - југоисток, дужине 119,5 km и ширине 88,7 km.

Комисија је позитивно оценила поглавље географски положај, границе и величину проучаване територије.

Поглавље **Основна природна обележја и њихов утицај на регионални развој** садржи више целина у којима се детаљно приказују физичкогеографске одлике Западног Поморавља. У првом делу анализирана је ***геолошка прошлост и грађа терена***, која је условила богатство минералних сировина и развој рударства. Од енергетских минералних сировина највећи значај има Западноморавски басен мрко-лигнитног угља који, по површини коју заузима, спада међу највеће басене у Србији. Алувион Западне Мораве обилује неметаличним минералним сировинама, којима се подмирују потребе за развој грађевинске индустрије. У другој целини овог дела текста кандидаткиња је дала детаљан преглед морфолошких обележја Западног Поморавља, кроз анализу тектонских и ерозионих облика рељефа, већих рељефних целина у композитној долини Западне Мораве, хипсометријских обележја, углова нагиба и експозиције рељефа. У оквиру овог дела текста, ***рељеф*** као природни потенцијал доведен је у везу са развојем привредних делатности, саобраћаја и туризма. У њему је дат хронолошки приказ развоја друмског и железничког саобраћаја, са анализом рељефа као фактора који је утицао на динамику изградње и квалитет саобраћајница. Изградњом планираног аутопута Београд - јужни Јадран, који ће проћи једним делом проучаване регије, Пожешка и Чачанска котлина ће постати значајна саобраћајна чворишта (петље у Прилипцу и Прелини). Анализа рељефа завршава се разматрањем морфографских облика рељефа као природних туристичких потенцијала, који условљавају развој планинског, транзитног, културног, излетничког, сеоског и екотуризма. ***Климатске одлике*** као трећа целина у оквиру природних обележја регије, анализирани су кроз термички режим, ветрове, релативну влажност ваздуха, облачност, инсолацију и плувиометријски режим. У оквиру ***хидрографских обележја*** проучаване су подземне воде, термоминерални извори и површинске воде, а на крају ове целине су предочени најважнији водопривредни проблеми Западног Поморавља у другој деценији XXI века. Кандидаткиња је тежиште проучавања хидрографских обележја ставила на термоминералне изворе, који су својом бројношћу, хемијским саставом воде и

потврђеним резултатима у лечењу многобројних обољења, допринели развоју бањског туризма Западног Поморавља. У Врњачкој, Матарушкој, Овчар Бањи и Горњој Трепчи, анализирани су број и структура смештајних капацитета, уз кратак осврт на промет туриста и могућности развоја других видова туризма у њима. У петој целини се кроз анализу *типова тла и бонитетне класификације*, земљишни покривач проучава у функцији развоја пољопривреде, као традиционално најзначајније економске делатности становништва Западног Поморавља. Кроз структуру земљишног фонда, истакнуто је да пољопривредне површине чине две трећине укупне површине проучаване регије, што јасно говори да пољопривреда има одличну основу да буде водећа привредна грана. Кандидаткиња је дала детаљан приказ ратарства, воћарства, виноградарства и сточарства, где је истакнут значај развоја повртарства, воћарства и калемарства у Трстеничкој, Чачанској и Крушевачкој котлини. Експанзија малинарства, као најпрофитабилније гране пољопривреде у постојећим тржишним условима, значајна је за демографску и економску одрживост насеља на ободима Пожешке и Краљевачке котлине. У оквиру ове целине кандидаткиња посебну пажњу посвећује садашњем стању и перспективама развоја пољопривреде, у оквиру којих се као проблеми истичу деаграризација, напуштање пољопривреде од стране млађег сеоског становништва, уситњеност поседа, претварање обрадивог земљишта у грађевинско, учестале поплаве Западне Мораве и друго. У последњој, шестој целини, анализирана су *биогеографска обележја регије* (шумска, травна и мочварна вегетација) и животињски свет у функцији развоја лова и риболова. Шумска вегетација је доведена у везу са шумарством као привредном граном, на чијим основама се развила дрвнопрерађивачка индустрија. У оквиру ове целине дат је детаљан приказ најзначајнијих предузећа која се баве производњом намештаја, папира и картона у Западног Поморављу.

Комисија је позитивно оценила истраживања која се односе на природне потенцијале регионалног развоја Западног Поморавља.

Поглавље **Друштвени потенцијали као фактор регионалног развоја Западног Поморавља** обједињује три веће целине: демографски аспекти регионалног развоја, савремене промене и регионални размештај индустрије, као и висинска рашчлањеност рељефа као фактор формирања, размештаја и функција насеља Западног Поморавља. ***Демографски аспекти регионалног развоја*** садрже детаљну анализу демографских промена у регији после Другог светског рата, која је извршена на основу публикованих података осам пописа становништва 1948-2011. године и њихове интерне документације. Ово је један од најопширнијих делова у дисертацији јер су подаци рачунати на нивоу насеља, с обзиром да су од девет општина само њих две у целости у границама проучаване регије. Анализиране су промене броја становника, територијалног размештаја, наталитета, морталитета и природног прираштаја становништва, унутрашње и спољње миграције. Посебан акценат је стављен на имиграције становништва из република бивше СФРЈ (1995) и са територије Аутономне Покрајине Косово и Метохија (1999). Њима је у значајаној мери измењена демографска слика Западног Поморавља на почетку XXI века, с обзиром да је велики број интерно расељених лица утицао на привидан пораст броја становника у регији у пописима после 1991. године. Кандидаткиња је на веома детаљан и свеобухватан начин приказала промене у биолошким (полна и старосна) и економским структурама становништва (активност, делатност и пољопривредно становништво). Основне карактеристике домаћинства Западног Поморавља су дате кроз анализу њихове промене броја, величине и структуре према броју чланова и изворима прихода. На крају овог дела текста о демографским аспектима регионалног развоја Западног Поморавља, кандидаткиња уочене промене посматра кроз призму савремених социо-економских процеса (индустријализације, деаграризације и урбанизације), који су довели до неравномерног територијалног размештаја становништва регије. Миграције село - град су проузроковале

интензивно демографско старења становништва у сеоским насељима на котлинским ободима, којима прети биолошко гашење. С тим у вези на крају овог дела текста дат је читав низ предлога мера како би се умањило исељавање младог становништва и ублажили негативни демографски процеси у руралним срединама Западног Поморавља. Друга већа целина у оквиру Друштвених потенцијала регионалног развоја односи се на *савремене промене у развоју индустрије*. На самом почетку је дат хронолошки приказ развоја ове веома значајне привредне делатности, уз анализу фактора који су утицали на индустријализацију Западног Поморавља у послератном периоду. Ово регија је до кризе деведесетих година XX века била препознатљива по економским активностима у области секундарног сектора, јер су биле развијене готово све индустријске гране. Имајући у виду аграрни карактер регије и традиционалну опредељеност пољопривреде на воћарство, повртарство и сточарство, кандидаткиња велики значај даје развоју прехранбене индустрије. Она је представљена бројним фабрикама за прераду воћа и поврћа, прераду меса, млека, производњу хлеба и пецива, алкохолних и безалкохолних пића и флаширање воде. Најдужу традицију у Западном Поморављу има метална индустрија, с обзиром да су Фабрика вагона из Краљева и Индустрија машини и компоненти „14. октобар“ из Крушевца са радом почели још пре Другог светског рата. Са процесом транзиције крајем XX века, скоро сва индустријска предузећа у друштвеном власништву из сектора металне индустрије, нашла су се у процесу реструктуирања и приватизације. То је са друге стране мотивисало мале предузетнике са дугогодишњим радним искуством стеченим у тим фабрикама, да формирају мала и средња предузећа. Данас је приватно предузетништво основна карактеристика индустрије Западног Поморавља, с обзиром да је број малих и средњих предузећа у овој регији, један од највећих у Србији. У даљем тексту, кандидаткиња приказује и развој других индустријских грана (текстилна, електроиндустрије, хемијске и индустрије коже и гуме), за које су подаци добијени теренским обиласком производних погона. Акцент у истраживању је стављен на утицај индустрије на привредну структуру регије и територијалну покретљивост становништва из насеља са планинских обода према Крушевцу, Краљеву, Чачку, Трстенику и Пожеги као регионалним нодалним центрима. Кандидаткиња је дала конкретне предлоге за децентрализацију индустрије, подизањем мањих прерађивачких погона у руралним деловима регије, како би се ублажиле дневне миграције радне снаге и младо становништво мотивисало да остане на селу. У трећем делу у оквиру Друштвених потенцијала регионалног развоја, анализирани су *промене у мрежи насеља* Западног Поморавља, које су настале са индустријализацијом регије од друге половине XX века. Кандидаткиња истиче да је развој мреже насеља условљен физичко-географским и социо-економским факторима. Физичко-географски фактори су условили микроположај и хипсометријски размештај насеља, док је саобраћајни положај утицао на промене у функцијама појединих насеља. Наведене промене су анализирани на нивоу насеља и графички представљене серијама тематских карата, што јасно омогућава уочавање регионалних разлика. На веома детаљан начин, кандидаткиња истражује промене демографске величине насеља Западног Поморавља, за период од 1948. до 2011. године. На основу примењених методолошких модела приказане су и промене функционалних типова за свих 230 насеља регије, на основу података из пописа 1971. и 2011. године. Кроз анализу функционалне трансформације регије у четрдесетогодишњем периоду, кандидаткиња истражује утицај интензивних социоекономских промена индустријализације, деаграризације и урбанизације. Наведени процеси су током друге половине XX века нарушили до тада хомогену функционалну структуру насеобинске мреже. На крају овог дела текста кандидаткиња је дала детаљну анализу савремених промена у физиономско-функционалном развоју градских насеља Западног Поморавља - Пожеге, Чачка, Краљева, Врњачке Бање, Трстеника и Крушевца. Са интензивним развојем индустрије, поменути градови су се развили у регионална средишта, која у хијерархијској мрежи насеља

заузимају централно место. Тако формиран моноцентрични насеобински систем јавља се као ограничавајући фактор равномерног регионалног развоја, јер непрекидно појачава процесе концентрације у градским и приградским насељима и депопулације у сеоским насељима Западног Поморавља. Имајући у виду постојеће стање и реална демографска ограничења руралних делова регије, кандидаткиња предлаже полицентричан модел развоја мреже насеља. Насеља би се организовала по принципима који подразумевају динамичне везе базиране на специфичностима и активној улози сваког насеља из мреже, а не искључиво на хијерархијским односима зависности од регионалних центара Западног Поморавља.

Комисија је позитивно оценила проучавања друштвених потенцијала у функцији регионалног развоја Западног Поморавља.

Поглавље дисертације у коме је дата **СВОТ (SWOT) анализа** има за циљ да истакне главне могућности и неповољности (претње), а да истовремено идентификује кључне аспекте способности регије да обезбеди предности (шансе или снаге) и означи слабости у реаговању на промене у окружењу. Кандидаткиња је СВОТ анализу представила као алатку помоћу које је табеларним приказом класификовала и вредновала податке прикупљене на терену и из литературних извора. Значај ове анализе је у томе што је то један од савремених релевантних показатеља за процену стратешке позиције Западног Поморавља, на основу чега се могу предвидети какве промене регију очекују у будућности.

Комисија је позитивно оценила истраживања која се односе на СВОТ анализу.

Закључак представља целину дисертације, у којој је кандидаткиња изнела основне резултате рада и успешно одговорила на постављени задатак истраживања. Примењена методологија истраживања географских аспеката регионалног развоја Западног Поморавља потврдила је почетне хипотезе истраживања, чиме су реализовани научни циљеви задати у раду. У закључку је дата критичка интерпретација главних резултата истраживања и изведене препоруке у циљу демографске и економске ревитализације брдско-планинских делова Западног Поморавља. Кандидаткиња истиче да се правци регионалног развоја у будућности морају заснивати на унапређењу услова за развој пољопривреде и туризма, као и децентрализацији индустрије у сеоске просторе Западног Поморавља.

Комисија је позитивно оценила закључна разматрања у оквиру дисертације.

Поглавље **Литература и извори података** обухвата укупно 256 референци, од чега су 192 библиографске јединице научне и стручне литературе, 61 извор података и 103 интернет сајта. Обим и квалитет коришћене литературе и извора података у складу је са постављеним циљевима и задацима истраживања. Коришћене су монографије, научне и стручне публикације, магистарске тезе и докторске дисертације, радови из домаћих и страних часописа и са научних скупова, плански документи националног и локалног значаја (просторни планови, стратегије развоја), статистичке публикације (пописи становништва и пољопривреде, хидролошки и метеоролошки годишњаци), топографске и тематске карте, интернет извори итд. Коришћена литература је углавном на српском језику, јер су се проучавањем Западног Поморавља бавили искључиво домаћи аутори. У разматрање је узимана литература свих аутора, који су се на било који начин бавили проучавањем Западног Поморавља. Оно што је битно истаћи је чињеница да су досадашња географска истраживања проучаване регије вршена парцијално, по општинама и по појединим научним областима, па немају синтетички карактер. Недостатак комплексних научних резултата о Западног Поморављу, дао је велики значај теренским истраживањима кандидаткиње.

Комисија је позитивно оценила наводе литературе и изворе података у дисертацији.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Радови који су објављени на основу резултата истраживања у оквиру дисертације су:

Lukić T., **Penjišević I.**, Đerčan B., Đurđev B., Bubalo Živković M., Armenski T. (2014): Politics in the Balkan Countryside: case study in Serbia, *Eastern European Countryside*, Vol. 20, p. 99-124. DOI: 10.2478/eec-2014-0005. ISSN: 2300-8717 **M23**

Lukić T., Ćurčić N., Bjeljac Ž., Živković M., Đerčan B., Košić K., **Penjišević I.** (2014): Exploration and Exploitation of Mineral Waters and their Influence on the Regional Development – Case Study of a Vrnjaska Spa (Serbia). *European Researcher*, Vol.69, № 2-2, pp. 382-400. DOI:10.13187/issn.2219-8229. ISSN: 2219-8229 **M53**

Terzić A., Bjeljac Ž., Jovičić A., **Penjišević I.** (2014): Cultural Route and Ecomuseum Concepts as a Synergy of Nature, Heritage and Community Oriented Sustainable Development Ecomuseum „Ibar Valley“ in Serbia. *European Journal of Sustainable Development*, 3, 2, p.1-16. DOI: 10.14207/ejsd.2014.v3n2p1. ISSN: 2239-5938. **M53**

Попадић А., Вучићевић В., **Пењишевић И.**, Ивановић Р. (2015): Ограничавајући фактори развоја туризма у Матарушкој Бањи. *Зборник радова са Четвртог српског конгреса географа са међународним учешћем „Достигнућа, актуелности и изазови географске науке и праксе“ поводом 150 година од рођења Јована Цвијића*, Географски факултет Универзитета у Београду, Српско географско друштво, Београд. с. 357-363. ISBN: 978-86-6283-029-6 **M63**

На основу правилника Универзитета у Новом Саду, комисија констатује да кандидат испуњава услове за одбрану докторске дисертације.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Реализујући постављене задатке и циљеве истраживања уз примену одговарајуће научне методологије, коришћењем литературе и извора података, у дисертацији се дошло до закључака којима се потврђују полазне хипотезе истраживања. На основу добијених резултата у неколико реченица које следе изнети су најзначајнији закључци.

- Западно Поморавље је регија чији је географски положај оцењен као веома повољан, јер се транзитност долином Западне Мораве истиче као једна од његових главних карактеристика.
- Физичко-географска обележја Западног Поморавља су веома хетерогена, па природни потенцијали представљају најзначајније факторе регионалног развоја. То се пре свега односи на велико пространство пољопривредног и обрадивог земљишта у долини Западне Мораве, као и богатство регије значајним бројем термоминералних извора, површинских вода и минералних сировина. Међутим, расположиви природни потенцијали нису искоришћени на рационалан начин и у довољној мери, што се јавља као фактор неравномерног регионалног развоја.
- Интензитет промена физичко-географских фактора, ако се има у виду временски оквир истраживања кандидаткиње за потребе дисертације, био је минималан и није имао већег значаја за регионални развој.
- Друштвено-географски фактори су били одлучујући у формирању савремене демографске, привредно-економске и насеобинске структуре Западног Поморавља у другој деценији XXI века.
- Демографска слика проучаване регије је неповољна, због негативног природног прираштаја, иселјавања младог, школованог и радно способног становништва

према другим регијама и државама, интензивног процеса старења становништва уз повећање броја лица са личним приходима и опадање просечне величине домаћинства.

- У области привреде, приоритет имају пољопривреда, индустрија и туризам. Западно Поморавље има потенцијала за развој ратарства у котлинама и воћарства и виноградарства на побрђу, с обзиром да се простире у два производна макрорејона. У том смислу се пољопривреда истиче као кључни фактор ревитализације сеоских подручја регије.
- Потенцијали у области индустрије темеље се на расположивим природним ресурсима, при чему се као основни развојни приоритети истичу динамизирање агроиндустријског и металопрерађивачког комплекса. Њихова динамичност и флексибилност су шанса за запошљавање младог становништва, али и преузимање радника који су у транзицији друштвених предузећа остали без посла.
- Туризам се истиче као изузетно перспективна грана привреде у Западном Поморављу, само се његов развој у будућности мора заснивати на квалитетнијем осмишљавању садржаја за боравак туриста и изградњи савремених смештајних капацитета уз обнову постојећих.
- Мрежа насеља Западног Поморавља има релативно добар распоред у простору, али не и структуру. Она је хијерархијског типа, тј. што су насеља већа имају важније функције и опслужују већу територију. Окосницу савремене мреже насеља Западног Поморавља чине регионални центри Чачак, Краљево и Крушевац, у којима су изражени процеси концентрације и поларизације.
- Неравномеран демографски и функционални развој насеља Западног Поморавља узрокован је перманентним запостављањем села и устаљеним друштвено-политичким односом према руралном, као мање вредном.

Резултати истраживања јасно и експлицитно одговарају циљевима и хипотезама истраживања. Резултати су приказани јасно и концизно и значајно доприносе разумевању проблематике и дефинисању праваца у којима ће се регија Западно Поморавље развијати у будућности. Закључци су изведени конструктивно и потпуно одговарају циљевима истраживања, а и у сагласности су са радним хипотезама постављеним на почетку истраживања. Закључци истраживања су примењиви, како у научном, тако и у стручном погледу.

Комисија је позитивно оценила закључке и резултате истраживања.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња је на јасан начин, тумачећи табеле, графиконе, карте и прилоге изложила резултате истраживања и целокупан рад у оквиру докторске дисертације. На основу начина приказивања података и дискусије која их прати, може се констатовати да је докторска дисертација урађена по правилима научно-истраживачког рада, уз коришћење савремене методологије, са добро дефинисаним закључцима који дају одговор на постављене циљеве истраживања. Закључци су адекватни, научно оправдани и логично произилазе из добијених резултата истраживања, што указује да кандидаткиња добро познаје тематику дисертације. Наведена литература је обимна и релевантна за тему која је предмет проучавања. На основу начина приказивања и тумачења података, може се констатовати да рад садржи оригиналне научне резултате, који задовољавају захтеве нивоа докторске дисертације.

Комисија је позитивно оценила начин приказа и тумачење резултата истраживања.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме?

Комисија сматра да је докторска дисертација кандидаткиње мр Иване Пењишевић урађена у складу са образложењем написаним приликом пријаве теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе?

Дисертација садржи све битне елементе научног рада. Са становишта методолошког, научног и стручног приступа истраживању, дисертација испуњава све услове савремених регионалногеографских студија. Написана је концизно и разумљиво и резултат је самосталног истраживања кандидаткиње.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци?

Кандидаткиња је у докторској дисертацији применила оригиналан приступ изучавању Западног Поморавља, заснован на идентификовању природних и друштвених потенцијала и анализи њихових утицаја на региони развој проучаваног простора. Један од главних научних доприноса дисертације је у развијању методологије изучавања географских аспеката регионалног развоја, засноване на свеобухватним теренским истраживањима, која прати обрада података кроз математичке и статистичке поступке, као и примена савремених софтверских пакета, анализа, синтеза, компарација, корелација и друге методе. Након свеобухватне анализе промена (природних, демографских, економских и насеобинских), кандидаткиња је истражила последице тих промена и механизам њиховог утицаја на регионални развој Западног Поморавља у другој деценији XXI века. Предложени модел будућег демографског и социо-економског развоја, заснован на ревитализацији руралних делова регије на високим планинским ободима котлина, представља научни допринос у смислу изналажења могућности оптималног квалитативног искоришћавања њихових природних потенцијала. Кандидаткиња је приликом креирања овог модела уважавала постојећа демографска и социо-економска ограничења девестираних планинских делова регије, на основу чега је закључила да развојни циљеви у значајној мери могу ублажити негативне развојне процесе. На тај начин је дат научни допринос, како регионално-географским проучавањима, тако и новим сазнањима о методологији истраживања географске трансформације руралних делова Србије. Значај овог модела је у томе што се може даље развијати, модификовати и примењивати на друге сличне брдско-планинске делове Србије и регионе. Кандидаткиња је показала знање и зрелост у постављању проблема истраживања, критичког разматрања добијених резултата и правилног доношења закључака на основу истих.

На основу наведеног, комисија констатује да докторска дисертација мр Иване Пењишевић представља оригиналан научни рад и пружа конкретан допринос науци.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Детаљним увидом у докторску дисертацију комисија није уочила недостатке који би утицали на резултате истраживања и закључке рада.

X ПРЕДЛОГ

На основу вредновања докторске дисертације у целини, као и њених појединих делова, комисија предлаже Наставно-научном већу Природно-математичког факултета у Новом Саду да се докторска дисертација **мр Иване Пењишевић** под називом „**Географски аспекти регионалног развоја Западног Поморавља**“ прихвати и да се кандидаткињи одобри одбрана.

У Новом Саду, 01. јуна 2016.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

Др Јован Плавша, ред. проф.
ПМФ-а у Новом Саду, председник

Др Тамара Лукић, ванр. проф.
ПМФ-а у Новом Саду, ментор

Др Милка Бубало-Живковић, ванр. проф.
ПМФ-а у Новом Саду, члан

Др Бојан Ђерчан, доцент
ПМФ-а у Новом Саду, члан

Др Мила Павловић, ред. проф.
Географског факултета у Београду, члан